

Michał Kowalski

Pozarolnicza działalność gospodarcza w gminie Uniejów

Biuletyn Uniejowski nr 4, 143-156

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Michał KOWALSKI*

POZAROLNICZA DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA W GMINIE UNIEJÓW

Zarys treści: Przedmiotem niniejszego artykułu jest struktura i potencjał gospodarczy pozarolniczej działalności w gminie Uniejów. Struktura gospodarcza została zaprezentowana w ujęciu przestrzennym w relacji miasto–wieś oraz gmina Uniejów–małe miasta regionu. W opracowaniu ukazany zostanie lokalny krajobraz gospodarczy i zachodzące w nim relacje. Analizę przeprowadzono przy wykorzystaniu lokalnej historii gospodarczej, oficjalnych danych statystycznych dotyczących liczby przedsiębiorstw prowadzących działalność w 18 sekcjach gospodarczych oraz podatków przez nich płaconych. W efekcie ustalono, że pozarolnicza działalność gospodarcza w gminie Uniejów w ostatnich latach ogniskuje się wokół funkcji usługowych (głównie rekreacyjno-wypoczynkowych), co zwiększa lokalny potencjał gospodarczy (wzrasta on szybciej niż w innych miastach położonych, podobnie jak Uniejów, na peryferiach regionalnej sieci osadniczej). Rozwój gospodarczy obszarów wiejskich prowadzi do stopniowego zacierania się różnic w poziomie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej pomiędzy miastem a wsią.

Słowa kluczowe: Uniejów, struktura pozarolniczej działalności gospodarczej, małe miasta

WPROWADZENIE

Uniejów w ostatnich latach stał się jednym z najbardziej rozpoznawalnych małych miast województwa łódzkiego. Rozwój funkcji uzdrowiskowej i turystycznej, zintensyfikowany przez rozpoczęcie eksploatacji wód geotermalnych, wydaje się być głównym stymulatorem lokalnej koniunktury. Zdają się to potwierdzać badania opinii mieszkańców miasta przeprowadzone w 2012 r.¹ W ślad za rozwojem jednej branży gospodarczej, mogą podążyć także inne sfery lokalnej działalności. Niewiele jest jednak opracowań ukazujących systemowo uniejowski krajobraz gospodarczy, które mogłyby stać się podstawą do zmierzenia relacji zachodzących pomiędzy jego elementami. Niniejsza praca jest próbą częściowego wypełnienia tej luki.

* Michał Kowalski, mgr, asystent, Katedra Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki, 90–142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31.

¹ M. Lamprecht, M. Turtoń, K. Urbańska, *Współczesne przemiany Uniejowa w opinii mieszkańców miasta i regionu*, „Biuletyn Uniejowski”, t. 2, 2013, s. 86–90.

Pozarolniczą działalność gospodarczą należy rozumieć jako każdą działalność usługową, handlową oraz produkcyjną z wyłączeniem produkcji rolniczej. Wymienione rodzaje działalności zwykle kojarzone są z terenami miejskimi – towarzyszą miastom od chwili ich powstania oraz determinują możliwości ich rozwoju². Niemniej jednak, pozarolnicza działalność gospodarcza jest uważana także za niezbędną w rozwoju gospodarczym obszarów wiejskich. Jej rola jest szczególnie istotna w okresie pogarszającej się koniunktury na wyroby rolnicze, gdyż umożliwia pozyskiwanie dodatkowych dochodów oraz wzmaga aktywizację obszarów wiejskich³. Przenoszenie się tych rodzajów działalności z miast na obszary wiejskie jest w ostatnim czasie zauważalne i coraz częściej staje się przedmiotem badań w wielu ośrodkach naukowych⁴.

Analiza współczesnego krajobrazu gospodarczego Uniejowa zostanie poprzedzona przedstawieniem historycznych przemian gospodarczych. Do oceny poziomu gospodarczego miasta wykorzystano oficjalne statystyki Głównego Urzędu Statystycznego oraz bazy danych Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Przeprowadzono też badania kameralne mające na celu określenie profili działalności przedsiębiorstw.

ZARYS HISTORII GOSPODARCZEJ GMINY

W najstarszych dziejach gminy istotną rolę odgrywały wsie. Dowodem na to mogą być dzieje miasta Uniejów, które nie mogłoby powstać i funkcjonować bez już ukształtowanego zaplecza wiejskiego.

W średniowieczu gospodarka Uniejowa rozwijała się bardzo dobrze między innymi dzięki rozwojowi pozarolniczej wytwórczości, która była charakterystyczna dla miast o dość szerokim zapleczu gospodarczym stanowiącym źródło zaopatrzenia ich mieszkańców oraz jednocześnie rynek zbytu na towary w nim produkowane⁵. W tym okresie poza miastem rozwijało się garncarstwo oraz działały młyny⁶.

² M. Lamprecht, *Pozarolnicza działalność gospodarcza w gminie Szadek w latach 1989–2003*, „Biuletyn Szadkowski”, t. 4, 2004, s. 93.

³ E. Pałka, *Kierunki rozwoju pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich w Polsce*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich”, z. 1, 2010, s. 164.

⁴ K. Heffner, A. Czarnecki, *Pozarolnicza działalność gospodarcza w strukturze funkcjonalnej wsi aglomeracji łódzkiej*, „Więś i Rolnictwo”, z. 1, 2003, s. 86–99; H. Powęska, *Zmienność i rozwój funkcji obszarów wiejskich*, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 4, z. 1, 2005, s. 115–124.

⁵ Rozwój rzemiosła przyczynił się do powstania w XV w. cechów rzemieślniczych (kuźnierzy, tkaczy oraz kapeluszników i czapników), a rozległe zaplecze miasta umożliwiało rozwój piwowarstwa. Ponadto, już w schyłku średniowiecza w Uniejowie działali rzeźnicy, szewcy, krawcy a także bednarze i cieśle. Poza działalnościami wytwórczymi miasto stanowiło istotny ośrodek handlowy z cotygodniowymi targami oraz 3 jarmarkami, co było źródłem utrzymania dla handlarzy i kramarzy, przekupniów oraz karczmarzy. O dość znacznej roli miasta w sieci handlowej świadczyć może chociażby działalność rymarzy, których owoce wytwórczości wymagały większego niż lokalny rynku zbytu.

⁶ J. Szymczak, *Uniejów u schyłku XVI wieku*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 82–90.

W końcu XVII w. na terenach współczesnej gminy zaczął się poważny kryzys gospodarczy. Drastyczne zmniejszenie się potencjału produkcyjnego miasta oraz ograniczenie jego roli handlowej spowodowało głębokie zmiany w lokalnej strukturze gospodarczej. Wystarczy wspomnieć, że udział mieszczan utrzymujących się z rzemiosła zmalał z 40% w 1685 r. do 25% sto lat później. W tym okresie nastąpiła także pauperyzacja mieszkańców okolicznych wsi⁷.

W wieku XVIII Uniejów nie podniósł się z marazmu gospodarczego i ostatecznie przestał pełnić rolę średniego ośrodka wytwórczo-usługowego (w 1794 r. w mieście zamieszkiwało zaledwie 359 osób). Gospodarka miasta oparta była na rolnictwie. Pod koniec wieku działali w nim tylko nieliczni przedstawiciele zawodów nierolniczych produkujący na potrzeby bardzo już okrojonego lokalnego rynku⁸, oraz zapewniający dostęp do nowych usług⁹, które pojawiły się wraz z postępem cywilizacyjnym¹⁰.

Na początku XIX w. w Uniejowie poza rolnictwem pracowało zaledwie 260 mieszczan. Wśród nich najliczniejsze grupy stanowili handlarze i kramarze (ponad 50 osób), wieprzarze (37), piekarze (25), szewcy (24), szynkarze trunków i soli (23) oraz rzeźnicy (10). W tym okresie miasto pełniło przede wszystkim funkcję handlową¹¹.

W okresie uprzemysłowienia Uniejów stanął przed szansą zwiększenia swego znaczenia na mapie gospodarczej regionu. Powstawanie nowych ośrodków przemysłowych zależało przede wszystkim od decyzji namiestnika; to w jego gestii pozostawało nadanie statusu osady fabrycznej. W ten sposób Uniejów miał stać się osadą sukienniczą. Według planu sukiennicy mieli osiedlać się na gruntach wsi rządowej Kościelnica. Niestety dla lokalnej gospodarki, nowa osada nie została zasiedlona przez sukienników, a jej grunty przeznaczono na ogrody i pod uprawę zbóż. W tym okresie w mieście osiedliło się jednak kilkudziesięciu tkaczy – rękodzielników. Ostatecznie próby uprzemysłowienia Uniejowa nie powiodły się. Miasto pełniąc funkcję rolniczą¹² podupadało i kwestią czasu była utrata przez nie roli administracyjnej¹³.

⁷ H. Żerek-Kleszcz, *Dzieje miasta w XVII i XVIII wieku*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 129.

⁸ Wyjątkiem była duża liczba piekarzy (26). W tak małym ośrodku może to świadczyć o tym, iż produkty przez nich wytwarzane sprzedawane były na rynku o większym zasięgu niż lokalny. B. Pełka wskazuje, iż mogli oni produkować na potrzeby ruchu pielgrzymkowego.

⁹ Nowe usługi, które pojawiły się w tym okresie w Uniejowie to działalności związane z fryzjerstwem i opieką medyczną.

¹⁰ B. Pełka, *Lata zaborów*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 163–165.

¹¹ Tamże, s. 174.

¹² Na prawie 2000 mieszkańców zaledwie ok. 160 osób trudniło się rzemiosłem i ok. 65 handlem. Gałęzie wytwórcze reprezentowane były przez szewców (65), krawców (32), zduńów (16), rzeźników (11) oraz bardzo już nielicznych młynarzy, kowali, czapników, ślusarzy i farbiarzy. Poza tym w mieście funkcjonowali przedstawiciele innych, typowych dla małych miast rzemiosł, którzy na lokalnym rynku działali w pojedynkę (m.in. płóciennik, powroźnik, stelmach, kapelusznik, cieśla, szklarz).

¹³ Tamże, s. 180–184.

W następstwie utraty praw miejskich, Uniejów po raz kolejny stracił na znaczeniu, a jego zasięg oddziaływania uszczuplił się z korzyścią dla Turku i Warty. Niemniej jednak powolny wzrost zapotrzebowania na wyroby rzemieślnicze następujący na początkach XX w. wywołał potrzebę restytucji cechów¹⁴. W tym okresie w osadzie i w jej pobliżu funkcjonowały niewielkie zakłady, tj. wiatraki, farbiarnia, garbarnia, olejarnia i wytwórnia octu. W Uniejowie nie wykształciła się, typowa dla większości okolicznych miast, chałupnicza wytwórczość włókiennicza. Część mieszkańców zatrudniona była przy wyrębie i spławie drewna, a także w pobliskich cukrowniach „Leśmierz” i „Cielce”. Osoby, które nie znalazły pracy na miejscu, zmuszone były szukać zajęcia w zakładach w Ozorkowie, Zgierzu, Łodzi i Pabianicach¹⁵.

Po odzyskaniu praw miejskich¹⁶, w Uniejowie nastąpiły znaczne przemiany jakościowe w lokalnym handlu. Powstały nowe sklepy spożywcze i branżowe – w tym sklepy przeznaczone dla obsługi rolniczego zaplecza miasta. W latach dwudziestych XX w. w Uniejowie pojawiły się usługi finansowe – Bank Spółdzielczy¹⁷.

Po II wojnie światowej gospodarka miasta w dalszym ciągu zdominowana była przez I sektor. W 1949 r. 34% mieszkańców trudniło się rolnictwem. Z biegiem lat udział ludności pracującej na roli systematycznie zmniejszał się aż do czasu kryzysu mającego miejsce w latach 80. XX w., który spowodował ponowny wzrost liczby zatrudnionych w tym sektorze. W okresie PRL i w pierwszych latach III RP systematycznie umacniała się rola miasta jako lokalnego ośrodka obsługi obszarów wiejskich. W mieście zlokalizowane były specjalistyczne sklepy oferujące narzędzia rolnicze, a także instytucje zajmujące się m.in. obsługą administracyjno-finansową rolnictwa, skupem produkcji rolnej, ochroną weterynaryjną i usługami uprawowymi. Przemysł miejski reprezentowany był w szczególności przez zakłady z branży spożywczej (młynarskie, mleczarskie, mięsne i piekarnicze). Od lat pięćdziesiątych zauważalny był powolny wzrost znaczenia działalności przemysłowej w mieście. Było to skutkiem wprowadzania koncepcji deglomeracji aglomeracji łódzkiej. W związku z nią w Uniejowie powstały zakłady produkujące półfabrykaty dla przemysłu pończoszniczego, galanterię skórzaną, wyroby dziewiarskie, bieliznę pościelową i cholewy do butów¹⁸. Przemiany

¹⁴ W 1902 r. w Uniejowie istniało sześć cechów: stolarzy, tokarzy, młynarzy, szewców, kowali i ślusarzy oraz kołodziejów i cieśli.

¹⁵ Tamże, s. 213–214.

¹⁶ Dekret z 4 II 1919 r. o samorządzie miejskim (Dz.Pr.P.P. nr 13, poz. 140).

¹⁷ B. Pełka, *Uniejów w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 248–250.

¹⁸ A. Suliborski, *Gospodarka i warunki bytowe po II wojnie światowej*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 310–315.

ustrojowe zachodzące na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych doprowadziły do głębokich przemian w przemyśle w małych miastach. Dotknęły one także przemysł w Uniejowie. Wymogi wolnego rynku wymusiły na przedsiębiorstwach restrukturyzację lub doprowadziły do ich upadku. Z drugiej zaś strony wolny rynek dał możliwość rozwoju drobnej przedsiębiorczości i stworzył miasto na kapitał z zewnątrz¹⁹.

POTENCJAŁ GOSPODARCZY GMINY UNIEJÓW

Nowe uwarunkowania rozwoju Uniejowa wciąż wprowadza trwająca od przeszło dwudziestu lat transformacja systemowa, na którą nakładają się nowe dla polskiej gospodarki oraz dla jednostek samorządu terytorialnego procesy związane z urynkowaniem²⁰ oraz wdrażaniem konkurencyjności na najniższych stopniach podziału terytorialnego. W tej sytuacji lokalne władze podejmują decyzje mające na celu zwiększenie potencjału gospodarczego miasta w oparciu o szereg instrumentów. Począwszy od strategii, przez planowanie przestrzenne, na inwestycjach bezpośrednich kończąc, lokalne społeczności poszukują właściwej drogi do rozwoju społeczno-gospodarczego gmin. Zmiany ustrojowe doprowadziły także do pozytywnej reakcji w sferze przedsiębiorczej. Zwiększenie swobody prowadzenia prywatnej działalności gospodarczej doprowadziło do dość szybkich zmian w lokalnym przemyśle i usługach.

W pozarolniczych sektorach gospodarki w gminie Uniejów funkcjonuje 573 podmiotów gospodarczych. W latach 90. na analizowanym obszarze obserwowano dużą dynamikę wzrostu liczby przedsiębiorstw, która znacząco wyhamowała w początkach XXI w. W rozmieszczeniu firm w gminie Uniejów zauważalne są pewne dysproporcje (które powoli się zacierają) związane z większą liczbą przedsiębiorstw zarejestrowanych w mieście względem tych, które prowadzą swoją działalność na obszarach wiejskich (ryc. 1). Wyłączając przedsiębiorstwa działające w sekcji A (związane z sektorami rolniczymi), trend ten jest w dalszym ciągu zauważalny, co może świadczyć o względnie dużym potencjale przedsiębiorczości na obszarach wiejskich gminy Uniejów.

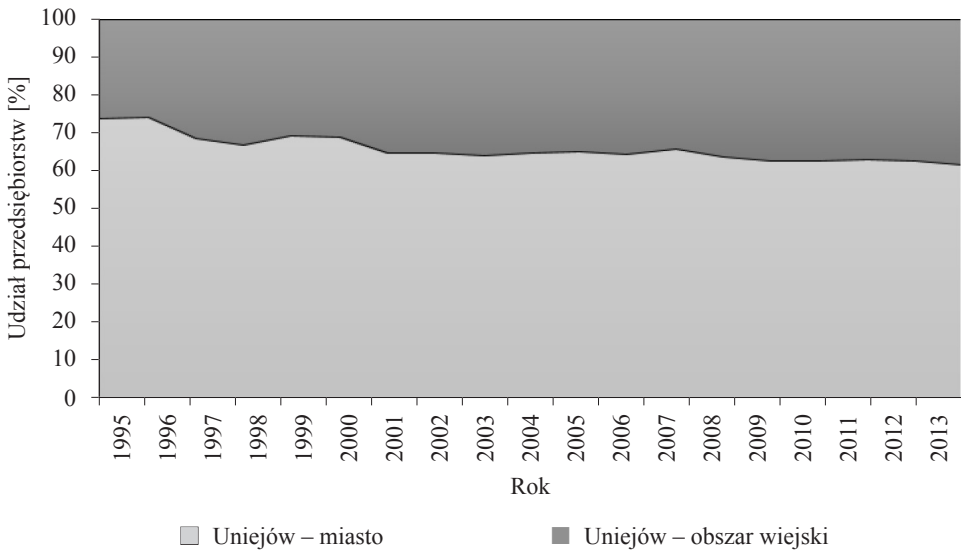
Różnice gospodarek miasta i jego zaplecza²¹ dostrzegalne są także w przypadku porównania struktury gospodarczej tych jednostek przestrzennych (tab. 1).

Zarówno w mieście, jak i w jego otoczeniu dominują przedsiębiorstwa prowadzące działalność mieszczącą się w sekcji G Polskiej Klasyfikacji Gospodar-

¹⁹ M. Lamprecht, *Rozwój działalności przemysłowej w małych miastach Polski Środkowej – rys historyczny*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja przemysłowa małych miast*, Łódź 2009, s. 17.

²⁰ M. Lamprecht, *Small Towns and Development of Rural Areas: The Case of the Voivodship of Łódź*, „European Spatial Research and Policy”, vol. 11, no 2, 2004, s. 47.

²¹ Rozumianego jako bezpośrednie zaplecze o zasięgu zawierającym się w granicach gminy.

Ryc. 1. Zmiana udziałów liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w gminie Uniejów wg położenia, w latach 1995–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

czej 2007 (PKD 2007), niemniej jednak znaczenie tych firm w lokalnej strukturze gospodarczej miasta jest większe niż na obszarach wiejskich. Świadczy to o większym potencjale handlowym miasta będącym następstwem jego roli w hierarchii układu osadniczego pogranicza województwa łódzkiego i wielkopolskiego. Na potwierdzenie tej tezy należy przytoczyć dane dotyczące działu związanego z handlem hurtowym, który z racji większego zasięgu przestrzennego operacji handlowych dobitniej umożliwia zidentyfikowanie egzogenicznej roli jednostek przestrzennych. W tym dziale w gminie prowadzi działalność 20 jednostek, z czego 16 funkcjonuje w Uniejowie. W ostatnich latach dominującą formą nowo rejestrowanych rodzajów działalności gospodarczej na obszarach wiejskich są firmy z sekcji G (prawie 50% wszystkich nowych firm na obszarach wiejskich stanowiły przedsiębiorstwa z tej sekcji, przy 18% w mieście²²). W obliczu tych obserwacji można oceniać, iż lokalny miejski rynek został w dużej mierze nasycony, zaś na obszarze wiejskim występuje pewien deficyt tego rodzaju działalności.

Drugi co do wielkości udział w liczbie przedsiębiorstw w gminie mają firmy prowadzące działalność związaną z budownictwem (sekcja F PKD 2007). Ich udział w ogólnej liczbie przedsiębiorstw zarejestrowanych na wsi i w mieście jest podobny. Dopiero analizując wewnętrzną strukturę tej sekcji uwidacznia się, że w mieście funkcjonuje względnie i bezwzględnie więcej przedsiębiorstw prowa-

²² Dane za rok 2013.

Tabela 1. Przedsiębiorstwa wg sekcji PKD 2007 w gminie Uniejów w 2013 r.

Seksja PKD	Gmina		Miasto		Obszary wiejskie	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
A	31	5,1	9	2,4	22	9,6
B	1	0,2	0	0,0	1	0,4
C	54	8,9	32	8,6	22	9,6
D	1	0,2	1	0,3	0	0,0
F	79	13,1	46	12,3	33	14,3
G	209	34,6	133	35,6	76	33
H	41	6,8	23	6,1	18	7,8
I	29	4,8	20	5,3	9	3,9
J	2	0,3	1	0,3	1	0,4
K	11	1,8	5	1,3	6	2,6
L	3	0,5	3	0,8	0	0,0
M	25	4,1	20	5,3	5	2,2
N	15	2,5	9	2,4	6	2,6
O	15	2,5	3	0,8	12	5,2
P	12	2,0	8	2,1	4	1,7
Q	15	2,5	11	2,9	4	1,7
R	17	2,8	13	3,5	4	1,7
S i T	44	7,3	37	9,9	7	3,0
RAZEM	604	100	374	100	230	100

(a) – liczba przedsiębiorstw; (b) – udział przedsiębiorstw w przedsiębiorstwach ogółem, w procentach
 Sekcje PKD: A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo; B – górnictwo i wydobywanie;
 C – przetwórstwo przemysłowe; D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię i powietrze do układów klimatyzacyjnych; F – budownictwo; G – handel i naprawa pojazdów; H – transport i gospodarka magazynowa; I – zakwaterowanie i usługi gastronomiczne; J – informacja i komunikacja;
 K – działalność finansowa i ubezpieczeniowa; L – obsługa rynku nieruchomości; M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; N – usługi administrowania i działalność wspierająca;
 O – administracja publiczna, obrona narodowa i obowiązkowe ubezpieczenia społeczne; P – edukacja;
 Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna; R – kultura, rozrywka i rekreacja; S i T – pozostałe usługi i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

dzących roboty związane z budową obiektów inżynierii lądowej i wodnej. Przedsiębiorstwa te na ogół prowadzą działalność na rynkach regionalnych, korzystnie wpływając na transfery kapitału do miasta.

Potencjał przemysłowy miasta (w ujęciu liczby przedsiębiorstw) jest jednym z najniższych w grupie małych miast (do 4 tys. mieszk.) województwa łódzkiego. Przemysł w Uniejowie reprezentowany jest przez 32 podmioty gospodarcze (średnia dla grupy wynosi 41 przedsiębiorstw), co daje w przybliżeniu jedną firmę na 100 mieszkańców (Uniejów jest na 9 miejscu w grupie małych miast, niższy

wskaźnik obserwowany jest jedynie w Wolborzu, Drzewicy i Warcie). Słaby potencjał przemysłowy Uniejowa może być efektem braku odpowiedniej infrastruktury, który jest wynikiem historii gospodarczej miasta (nieudane próby uprzemysłowienia w XIX w. oraz stosunkowo nieduży udział w procesie deglomracji Łodzi w okresie PRL). Współczesna reorientacja polityki rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i związanie jej z sektorem turystycznym, rekreacyjnym i przede wszystkim uzdrowiskowym może destymulować rozwój przetwórstwa szczególnie w strefach ochrony uzdrowiskowej. Dominującą branżą przemysłową w gminie Uniejów jest przetwórstwo spożywcze (ryc. 2). Większość przedsiębiorstw z tej branży zarejestrowanych jest w mieście, co zdaje się potwierdzać jego istotną rolę jako rynku zbytu lokalnej produkcji rolnej.

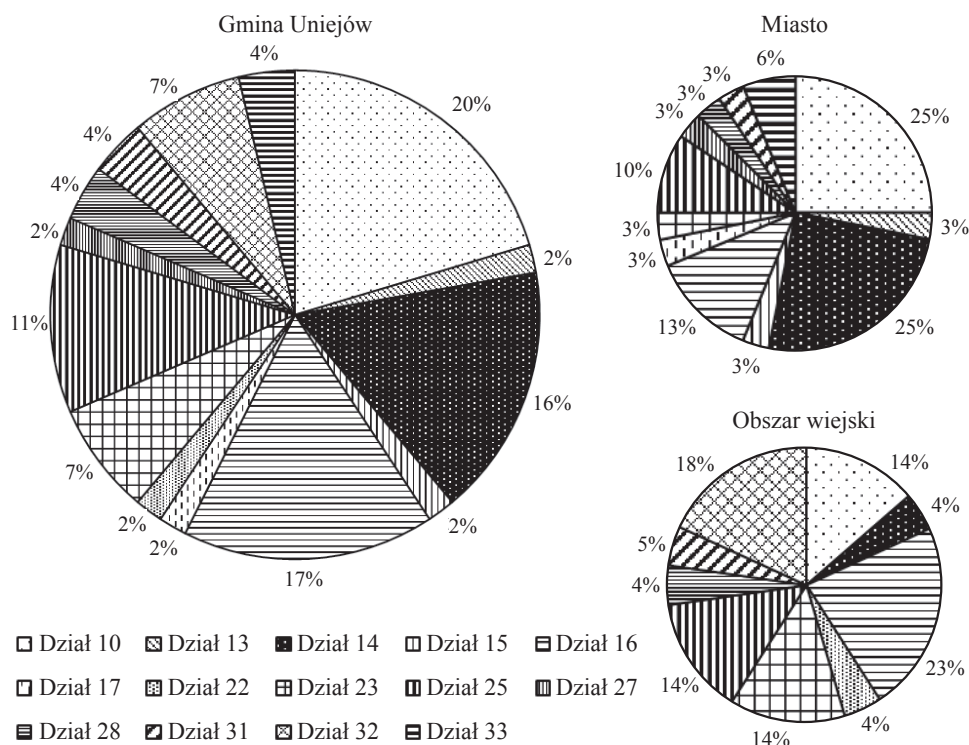
Rozmieszczenie działalności przemysłowej w gminie Uniejów wykazuje, obok różnic w liczebności firm produkujących artykuły spożywcze, także wyraźne tendencje w rozmieszczeniu przedsiębiorstw zajmujących się produkcją wyrobów z drewna (zlokalizowane są przede wszystkim na obszarach wiejskich), odzieży (dominacja firm umiejscowionych w mieście – jest to branża dość popularna wśród przedsiębiorców działających w małych miastach województwa łódzkiego²³) oraz produkcji wyrobów z tworzyw sztucznych i pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (działających wyłącznie na wsi). Branże zlokalizowane na obszarach wiejskich charakteryzują się dość dużą terenochłonnością, co może być przyczyną ich umiejscowienia na terenach charakteryzujących się względnie tanimi gruntami.

Położenie Uniejowa w sieci osadniczej i komunikacyjnej w znacznym stopniu determinuje jego dostępność transportową. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez S. Wiśniewskiego w latach 2014 i 2015, analizowane miasto ma niski (w porównaniu z innymi miastami województwa łódzkiego) poziom dostępności²⁴. Generalnie wspomniane uwarunkowania nie sprzyjają rozwojowi przedsiębiorstw z sektora H. Niemniej jednak w Uniejowie działa względnie dużo firm zajmujących się transportem i magazynowaniem. W grupie miast województwa łódzkiego o podobnym potencjale demograficznym (do 4 tys. mieszkańców) Uniejów pod względem liczby przedsiębiorstw z tej sekcji plasuje się na drugiej pozycji, ustępując jedynie Rzgowowi, a wyprzedzając m.in. Stryków²⁵. W tej grupie przedsiębiorstw dominują firmy prowadzące działalność związaną z transportem lądowym. Zaledwie dwie firmy (po jednej w mieście i na obszarach wiejskich) z tej sekcji prowadzą inną działalność (w obydwu przypadkach są to przedsiębiorstwa magazynowe i usługowe wspierające transport).

²³ M. Lamprecht, *Rozwój działalności...*, s. 19.

²⁴ S. Wiśniewski, *Dostępność transportowa Uniejowa – Ujęcie regionalne*, „Biuletyn Uniejowski”, t. 3, 2014, s. 82; tenże, *Zróźnicowanie dostępności transportowej miast w województwie łódzkim*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, 2015, s. 195–202.

²⁵ Średnia dla grupy małych miast wynosi 15 przedsiębiorstw zarejestrowanych w sekcji H.

Ryc. 2. Struktura ilościowa przedsiębiorstw związanych z przetwórstwem przemysłowym w gminie Uniejów w 2013 r.

Działy w sekcji C PKD: 10 – produkcja artykułów spożywczych; 13 – produkcja wyrobów tekstylnych; 14 – produkcja odzieży; 15 – produkcja skór i wyrobów ze skór wyprawionych; 16 – produkcja wyrobów z drewna; 17 – produkcja papieru i wyrobów z papieru; 22 – produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych; 23 – produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych; 25 – produkcja metalowych wyrobów gotowych; 27 – produkcja urządzeń elektrycznych; 28 – produkcja maszyn i urządzeń; 31 – produkcja mebli; 32 – pozostała produkcja; 33 – naprawa, konserwacja i instalowanie maszyn i urządzeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Rozwój geotermii i idące w ślad za nim decyzje lokalizacyjne dotyczące obiektów sportowo-rekreacyjnych i uzdrowiskowych (w nawiązaniu do istniejących historycznych walorów turystycznych miasta) wyraźnie przyczyniają się do wzrostu sektorów gospodarki związanych z turystyką (sekcja I) i rekreacją (sekcja R). W grupie małych miast województwa łódzkiego, pod względem liczby przedsiębiorstw związanych z zakwaterowaniem i gastronomią, Uniejów ustępuje jedynie Rzgowowi (miastu targowemu o zasięgu międzynarodowym), zaś pod względem liczby firm związanych z kulturą, rozrywką i rekreacją Uniejów jest samotnym liderem. Spójna strategia i konsekwentna jej realizacja zdaje się wpływać na powiększanie się rynku dla jednostek gospo-

darczyczych działających we wspomnianych branżach, co znajduje wyraz w przyroście nowych podmiotów²⁶. Na potwierdzenie tego warto dodać, iż liczba turystów w Uniejowie w ciągu ostatnich lat dynamicznie wzrasta, co powoduje pewne konsekwencje społeczno-gospodarcze w niewielkiej małomiasteczkowej społeczności²⁷.

W ostatnich latach w małych miastach obserwuje się wzrost udziału przedsiębiorstw usługowych w ogólnej liczbie jednostek gospodarczych²⁸. Ich rozkład przestrzenny w gminie Uniejów odzwierciedla hierarchię osadniczą tego rejonu. W mieście zlokalizowanych jest większość usług związanych z ochroną zdrowia, administracją publiczną i edukacją. Usługi rynkowe w gminie zlokalizowane są najczęściej w Uniejowie, co jest typowe dla ośrodków miejskich stanowiących lokalne węzły. Lokalizacja tych rodzajów działalności sprzyja integracji ziemi uniejowskiej oraz nawiązuje do koncepcji roli małych miast stanowiących istotny punkt na osi kontinuum miasto–wieś.

Potencjał gospodarczy niewielkich jednostek przestrzennych jest zjawiskiem trudno mierzalnym z uwagi na dostępność danych statystycznych umożliwiającą zobrazowanie wielkości produkcji i liczby oferowanych usług. Wspomniane wielkości mogą być przedstawiane w postaci ilości sztuk, masy czy wartości wytwarzanych dóbr i usług²⁹. W niniejszej analizie przedstawiono zmiany potencjału w oparciu o zyskowność przedsiębiorstw działających na terenie gminy. Wspomniana zyskowność jest pochodną wielkości i wartości produkcji oraz jej kosztów. Miara, która została zastosowana w celu zobrazowania wspomnianego miernika, to wielkość podatków CIT³⁰ płaconą przez przedsiębiorstwa działające na obszarze gminy. Miernik ten jest obciążony pewnymi ograniczeniami interpretacyjnymi, które wynikają m.in. z różnej kosztochłonności działalności gospodarczej, nie uwzględniania wzrostu potencjału w okresie przeprowadzania przez przedsiębiorstwa inwestycji, różnych zasad opodatkowania działalności gospodarczej oraz ulg i zwolnień podatkowych. Dlatego też, zdając sobie sprawę z tych ograniczeń, należy ostrożnie podchodzić do wyników prezentujących zmiany potencjału gospodarczego zobrazowane jedynie za pomocą tej miary.

²⁶ W 2013 r. aż 14% nowo utworzonych przedsiębiorstw w mieście (na obszarach wiejskich udział wyniósł 4%) zarejestrowanych jest w sekcji I (udział firm z sekcji R wyniósł 4% zarówno w mieście, jak i na obszarach wiejskich). W Uniejowie netto przybyły 3 przedsiębiorstwa z sekcji I.

²⁷ N. Kowalczyk, M. Lamprecht, E. Osuch, *Wpływ ruchu turystycznego na życie mieszkańców Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski”, t. 2, 2013.

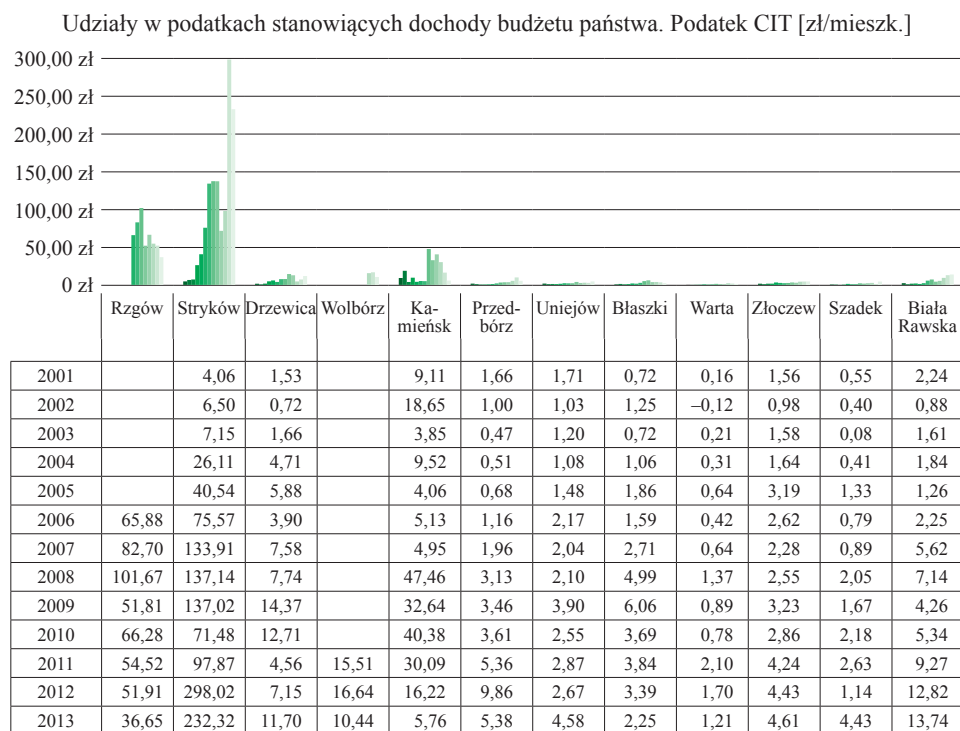
²⁸ A. Nowak, M. Turczyn, *Nowe inwestycje usługowe na tle rozwoju funkcji usługowej w małych miastach województwa łódzkiego od roku 1995*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja usługowa małych miast*, Łódź 2009, s. 8–18.

²⁹ Jedną z miar potencjału może być także zastosowany wcześniej miernik liczby przedsiębiorstw.

³⁰ CIT – podatek dochodowy od osób prawnych.

Przy zastosowaniu wyżej scharakteryzowanego miernika, potencjał gospodarczy gminy Uniejów nie pozwala zaliczyć jej do grona silnych gospodarek małych miast. Wartość bezwzględna wskaźnika dla gminy Uniejów w 2013 r. pozwala klasyfikować badaną gminę na 10 miejscu wśród 12 gmin miejsko-wiejskich z ośrodkiem miejskim, którego liczba mieszkańców nie przekracza 4 tys., w województwie łódzkim³¹. W ujęciu względnym (przeliczonym na mieszkańca) Uniejów plasuje się na dziewiątej pozycji.

W oparciu o dane dotyczące udziału w podatku CIT daje się zauważyć pozytywny trend związany ze wzrostem potencjału gospodarczego gminy (ryc. 3). W przeciągu 13 lat dochód gminy z badanego źródła dynamicznie wzrósł, osiągając w 2013 r. 268% dochodu z roku 2001.

Ryc. 3. Udział małych miast województwa łódzkiego w dochodach z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych w latach 2001–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Zmiany te związane są między innymi z rozwojem gospodarczym kraju, w którego otoczeniu działają lokalne przedsiębiorstwa. Stwierdzenie to wymaga jednak krótkiego komentarza. Obecny rozwój społeczno-gospodarczy skupia

³¹ Potencjał gospodarczy gminy jest wyższy jedynie od potencjału gmin Warta i Szadek.

się na obszarach rdzeniowych i to one najdynamiczniej wzrastają i rozwijają się. Obszary te znajdują się w strefach bezpośredniego oddziaływania dużych miast. To z nich na zasadzie dyfuzji rozprzestrzenia się dobrobyt społeczno-gospodarczy na tereny peryferyjne. Skupianie się rozwoju w ośrodkach metropolitalnych jest poważnym zagrożeniem dla istoty funkcjonowania małych miast znajdujących się na peryferiach. Dyskusja na temat ich roli w przyszłości trwa w środowiskach naukowych³² i jak dotąd trudno wskazać jaka ona będzie. O wspomnianych problemach świadczą kłopoty małych miast takich jak Warta czy Błaszki, których wzrost gospodarczy nie nadąza za tempem obserwowanym w skali całego kraju. W tym kontekście, stosunkowo szybki rozwój gospodarczy Uniejowa zachodzący w ostatnich latach należy uważać za zjawisko ze wszech miar pozytywne.

WNIOSKI

Historyczny rozwój gospodarczy terenów znajdujących się w gminie Uniejów i innych podobnych miastach ściśle związany był z rolnictwem, które w samym mieście pełniło niezwykle ważną rolę. Wydaje się, iż jest tak po dziś dzień, na co wskazują wyniki ekspertyz i badań naukowych³³ oraz dokumenty planistyczne tworzone na szczeblu regionalnym. Zgodnie z nimi Uniejów powinien pełnić rolę ośrodka utrzymującego, a nawet wzmacniającego wzajemne relacje miasto – wieś, poszerzając swój zasięg oddziaływania³⁴. Poza krótkimi okresami względnej dywersyfikacji gospodarki Uniejowa (w średniowieczu związanej z pojawieniem się licznych funkcji miastotwórczych) w mieście nie wykształciły się znaczące lokalne tradycje wytwórcze.

W oparciu o wyżej przedstawione uwarunkowania mieszkańcy Uniejowa – w dobie zaostrzającej się konkurencji na poziomie samorządów gminnych – rozpoczęli trudny proces zmierzający do ustalenia ekonomicznej tożsamości miasta. Efektem tego jest kształtujący się dzisiaj krajobraz gospodarczy Uniejowa – lokalnego ośrodka pełniącego funkcję węzłową dla okolicznych obszarów wiejskich i stosunkowo prędnie (zważywszy na możliwości małego miasta) rozwijający się ośrodek wypoczynkowy przyciągający klientów z całego regionu.

³² W 2013 r. dyskusja na ten temat toczyła się także w Uniejowie, w trakcie corocznej konferencji dotyczącej problematyki małych miast organizowanej przez Uniwersytet Łódzki i Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Zob. także: E. Kobjek, T. Marszał, *Local development and the role of small towns in space organisation in contemporary Poland*, [w:] T. Marszał (ed.), *Spatial development of contemporary Poland in Łódź University Geographical Research*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, 2014, s. 37–60.

³³ K. Heffner, *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym Polski w perspektywie 2033 r.*, [w:] K. Saganowski, M. Zagrzejska-Fiodorowicz, P. Zuber (red.), *Ekspertyzy do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008–2033*, t. 1, Warszawa 2008.

³⁴ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego.

Wzrost udziału pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich gminy przyczynia się do ich dywersyfikacji gospodarczej. Umożliwia to rozwój nie tylko peryferii Uniejowa, ale także samego miasta, z którego usług korzystają mieszkańcy okolicznych wsi.

Bibliografia

- Bank Dany Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.
Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej.
Dekret z 4 lutego 1919 r. o samorządzie miejskim (Dz.Pr.P.P. nr 13, poz. 140).
Heffner K., *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym Polski w perspektywie 2033 r.*, [w:] K. Saganowski, M. Zagrzejska-Fiodorowicz, P. Zuber (red.), *Ekspertyzy do koncepcji przestrzennego zagospodarowania Kraju 2008–2033*, t. 1, Warszawa 2008.
Heffner K., Czarnecki A., *Pozarolnicza działalność gospodarcza w strukturze funkcjonalnej wsi aglomeracji łódzkiej*, „Wieś i Rolnictwo”, z. 1, 2003, s. 86–99.
Kobjek E., Marszał T., *Local development and the role of small towns in space organisation in contemporary Poland*, [w:] T. Marszał (ed.), *Spatial development of contemporary Poland in Łódź University Geographical Research*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, 2014, s. 37–60.
Kowalczyk N., Lamprecht M., Osuch E., *Wpływ ruchu turystycznego na życie mieszkańców Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski”, t. 2, 2013, s. 67–82.
Lamprecht M., *Pozarolnicza działalność gospodarcza w gminie Szadek w latach 1989–2003*, „Biuletyn Szadkowski”, t. 4, 2004, s. 93–99.
Lamprecht M., *Rozwój działalności przemysłowej w małych miastach Polski Środkowej – rys historyczny*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja przemysłowa małych miast*, Łódź 2009, s. 7–23.
Lamprecht M., *Small Towns and Development of Rural Areas: The Case of the Voivodship of Łódź*, „European Spatial Research and Policy”, vol. 11, no 2, 2004, s. 41–56.
Lamprecht M., Turtoń M., Urbańska K., *Współczesne przemiany Uniejowa w opinii mieszkańców miasta i regionu*, „Biuletyn Uniejowski”, t. 2, 2013, s. 83–91.
Nowak A., Turczyn M., *Nowe inwestycje usługowe na tle rozwoju funkcji usługowej w małych miastach województwa łódzkiego od roku 1995*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja usługowa małych miast*, Łódź 2009, s. 7–30.
Pałka E., *Kierunki rozwoju pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich w Polsce*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich”, z. 1, 2010, s. 163–174.
Pelka B., *Lata zaborów*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 155–235.
Pelka B., *Uniejów w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] J. Szymczak (red.) *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 237–265.
Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego.
Powęska H., *Zmienność i rozwój funkcji obszarów wiejskich*, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 4, z. 1, 2005, s. 115–124.
Suliborski A., *Gospodarka i warunki bytowe po II wojnie światowej*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 287–333.
Szymczak J., *Uniejów u schyłku XVI wieku*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 59–107.
Wiśniewski S., *Dostępność transportowa Uniejowa – ujęcie regionalne*, „Biuletyn Uniejowski”, t. 3, 2014, s. 67–84.

Wiśniewski S., *Zróżnicowanie dostępności transportowej miast w województwie łódzkim*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2015.

Żerek-Kleszcz H., *Dzieje miasta w XVII i XVIII wieku*, [w:] J. Szymczak (red.), *Uniejów. Dzieje miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Uniejowa, Polskie Towarzystwo Historyczne, Łódź–Uniejów 1995, s. 109–153.

[Wpłynęło: kwiecień 2015; akceptacja: czerwiec 2015]

NON-AGRICULTURAL ACTIVITIES IN UNIEJÓW COMMUNE

Summary

The paper presents the structure and potential of non-agricultural activities of Uniejow commune. The economic structure (in spatial dimension) is presented in the following relation: town – rural areas and Uniejow commune – other small towns of the region. The aim of the paper is to partially fill the gap in existing publications dealing with local economic landscape and its specifics. The analysis was based on local economic history, statistical data concerning enterprises operating in 18 economic sectors and taxes paid by them. As a result of the research three main conclusions were drawn. Non-agricultural activities in recent years were mainly concentrated in services (predominantly recreational), which boosted local economic potential. The growth was quicker than in other towns, located – as Uniejow - at the fringe of the regional settlement network. The differences within the commune area regarding the level of development of non-agricultural activities between the town and rural areas are gradually disappearing.

Key words: Uniejow, structure of non-agricultural activities, small town